

Dansk og tysk paa Gram herredsting i 1667.

Af **Troels Fink.**

I det 17. aarhundrede var folkesprogene i Sønderjylland i alle offentlige anliggender vigende for det højtyske sprog; det gælder baade plattysk, frisisk og dansk. I kirke og retssale og inden for administrationen fortrængtes dansk og plattysk systematisk. De akademisk uddannede embedsmænd og præster, der kom fra de tyske universiteter, følte det højtyske sprog som det naturligste sprog for dem, og havde ingen forstaaelse for, at dansk og plattysk kunde rumme nogen værdi ved siden af. Et skrækkeligt sprogligt snobberi var raadende dengang og langt ned i tiden. Den kongelige generalsuperintendent Stephan Klotz, en vestfaler, gjorde hvad han kunde for at fortrænge plattysk og dansk fra kirken. (I embede 1636—68).

Paa retslivets omraade var advokaterne de drivende kræfter i kampen mod folkesproget. Retsgrundlaget i Sønderjylland var blevet mere og mere forvirret efterhaanden som Jydske Lov blev forældet og maatte suppleres med forskellige fremmede retskilder, og jo mere indviklede retsforholdene blev, des mere nødvendige var sagførerne; og intetsteds har de haft saa gode betingelser for at trives som netop i Sønderjylland; det var et sandt advokat-eldorado.

I »Det danske sprogs historie i hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland« har historikeren Allen skildret, hvorledes advokaterne vandt terræn, efterhaanden som retsplejen blev mindre folkelig, og hvorledes den voksende anvendelse af sagførere fremmede brugen af det tyske sprog. Indtil 1740 kun i begrænset omfang; men da advokaterne i dette aar fik eneret til at føre sager og til at skrive andragender og besværinger, anvendes tysk i stigende omfang. Fra ca. 1740 fortrængtes dansk fra herredstingene i Haderslev amt og enkelte andre nordslesvigske egne, hvor det hidtil havde holdt sig; og i 1833 var det helt for-

svundet. Denne udvikling fremskyndedes ved den forandring, der blev foretaget med besættelsen af herredsfogedeembeder; tidligere havde den været betroet ansete bønder; nu anvendte man i stadig højere grad akademisk uddannede personer.

I sin fremstilling understreger Allen, at det er vanskeligt at finde vidnesbyrd om, hvorledes befolkningen tog sprogskiftet, der jo under alle omstændigheder maatte betyde en stærk begrænsning i muligheden for at kontrollere retsudøvelsen. Allen nævner nogle enkelte tilfælde paa protest mod anvendelsen af det tyske sprog fra aarene 1707—37. Til supplerung skal her meddeles en efterretning om et sammenstød paa Gram herredsting i 1667 mellem den tyske advokat Johan Ernst Arnholdt fra Haderslev og nogle bønder, han havde stævnet for en klient. Advokaten blev meget vred, kan man forstaa, da der ikke blev taget hensyn til hans tyske indlæg.

Meget fortælles der ikke om sagen i tingbogen, men den er et vidnesbyrd om vor landsdels sproglige udvikling og kaster lys over et spørgsmaal, som enhver der arbejder med Sønderjyllands nationale historie gerne vilde have nøjere rede paa. Her skal gengives, hvad der staar i Gram herredstingbog d. 9. Februar 1667: (ortografi og tegnsætning er tillempet lidt).

»Haffuer idag Hans Diderichsen i Sønderballie og Thomas Jepsen i Hopterup, som beklagde aff Johan Keyser i Hopterup paa deris egne och med-consorters wegne, dennem erkleret imod hannem, at de icke forstaa den Tydsk S[ag], Johan Keyzers fuldmægtige proponerer imod d[ennem], icke heller de 8te Mænd, Mens erbyder dennem, d[er] hand forschaffer sig en Dansche forsvar[ere] [og] stiller dennem Borgen till Sagsens..... wille de gierne sware hannem.

Johan Ernst Arnholdt en gienpart.

Eftersom Johan Ernst Arnholdt, Johan Keyzers advokat siger for Retten, at hand aldrig haffde veret for nogen Rett, som hand var saa uhöflig bemöt af dennem, som der paa Tinget. Huorpaa Herritzfougden swarde, at huemb som sagde, at hand

haffuer giort Urett eller imod Louw och Rett, dend skulle sige dett som en Schelm. Dette widner de 8 Mænd med deris Ed«.

Det har desværre ikke været muligt at følge sagen videre, men der er ingen tvivl om, at Arnholdt har mødt en kold skulder paa tinget. Herredsfoged var paa det tidspunkt Jøp Andersen, gaardmand i Bæk, død i 1670. Han hører altsaa til den gamle type af herredsfogder; havde det været en af den nye type, havde piben nok faaet en anden lyd. Det meddelte eksempel vidner om, at helt uden gnidninger er det tyske sprog ikke trængt frem; men man maa erkende, at der i det 17. århundrede ikke var kræfter i bondestanden, der kunde have iværksat en virkelig kamp mod det fremmedes indtrængen.

Troels Fink.
